

prof. AIK dr hab. Maria Marta Urlińska
Wydział Pedagogiczny
Akademia Ignatianum w Krakowie

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Pawła Garbuzika
pt. *Postawy interpersonalne młodzieży wobec edukacji międzykulturowej.*

Rzeszów 2021

208 stron tekstu plus bibliografia (196 pozycji zwartych, artykułów w czasopismach oraz aktów normatywnych), 10 załączników, spisy tabel, wykresów i rysunków

Problematyka kondycji społeczeństw stała się współcześnie niezwykle złożona i niejednoznaczna. Na poziomie zarówno kulturowym, jak i cywilizacyjnym doszło do fundamentalnych zmian życia społecznego. Zmiany te spowodowały, że wiele z klasycznych paradygmatów i pojęć nauk społecznych straciło swoją aktualność. Między innymi konieczna jest krytyczna analiza i interpretacja najnowszych sposobów ujmowania młodzieży jako podmiotu badań przez filozofię, pedagogikę, psychologię oraz socjologię. Młodzież przełomu wieków jest bowiem nową generacją, inną od wcześniejszych pokoleń swoich rówieśników. Jej specyfika i odmienność ma swoje źródła w sytuacji społeczno-kulturowej, politycznej oraz gospodarczej naszego kraju, Europy i świata, będącej zarazem ważnym punktem odniesienia. Zjawisko globalizacji to nie tylko neutralny pod względem kulturowym opis geopolitycznych realiów XXI wieku, to nie tylko normatywna wizja pewnej formy życia. Termin ten stał się główną kategorią porządkującą nasze myślenie w różnych dyscyplinach akademickich, za pomocą której opisuje się współcześnie wiele zjawisk społecznych, kulturowych i geopolitycznych. Na podstawie krytycznego przeglądu współczesnej teorii społecznej, globalizacja jawi się jako proces przekształcający nie tylko instytucje i organizacje, lecz też tkankę tożsamości i życia osobistego jednostek.

Zatem, aby odnaleźć nowe reguły konceptualizacji i sposoby badania problematyki pogranicza, należy pochylić się nad zagadnieniami kształtowania postaw młodzieży. Jeśli do tego dołożymy otwieranie się granic i swobodny przepływ ludności połączone z koniecznością adaptacji do nowych warunków, to nabierają znaczenia wszelkie próby badawcze pokazujące konstruowanie świata, jego interpretację i kształtowanie postaw szczególnie młodych ludzi, którzy stają się głównymi beneficjentami tych zmian społecznych. Niezwykle ważne przy tym

staje się dookreślenie roli podmiotów wychowawczych obecnych w tym procesie, zdefiniowanie roli instytucji, takich jak rodzina, szkoła, kościół. Także określenie roli mediów, gdyż wyjątkowy postęp technologiczny sprawił, że rzeczy i artefakty uzyskały charakter podmiotowy. Nowe media to współcześnie „świat równoległy”, w którym młodzież przebywa. Media czynią świat bliskim, nie są już tylko pośrednikiem w relacjach, ani źródłem wiedzy, aktualnie widzimy ich globalny zasięg oraz wzrost roli oddziaływania wychowawczego. W tej sytuacji konieczne jest wskazanie na ile podstawą oddziaływania wymienionych środowisk staje się zakładany system wychowawczy, na ile atrakcyjne są dla młodych wzory przekazywane w rodzinach z pokolenia na pokolenie, na ile postępowania wychowawcze instytucji edukacji i kultury stają się busolą pedagogicznej działalności szkół i placówek kulturalno-oświatowych, jak je można wprowadzać w życie, jak uczyć a przede wszystkim jak młodzi mają te reguły rozpoznać, rozumieć i respektować, jak się do nich odnosić. Waga tego typu wiedzy dla wyznaczania celów edukacyjnych jest nie do przecenienia, stąd też każda podjęta próba badawcza, przybliżająca nas do zrozumienia problematyki współczesnej młodzieży, sposobu widzenia świata, lokowania się w nim, kształtowania postaw staje się wartością samą w sobie.

Nakreślone powyżej problemy znalazły swoje rozwinięcie w recenzowanej przeze mnie **dysertacji doktorskiej mgr Pawła Garbuzika, przygotowanej pod kierunkiem naukowym Profesora Mirosława Babiara**. Pracę tę zaliczam do projektów realizowanych w nurcie badań pedagogicznych ze szczególnym uwzględnieniem pedagogiki społecznej, pedagogiki międzykulturowej. Temat, który podjął Doktorant jest istotny i wartościowy poznawczo z perspektywy społeczno-politycznej i edukacyjnej. Intensyfikujący się proces globalizacji z jednej strony a z drugiej wyraźne tendencje odśrodkowe uprawniają do tego, aby problem edukacji międzykulturowej, a zwłaszcza problematyki kształtowania postaw młodzieży potraktować z należyтым namysłem badawczym. Pedagogiczny charakter prowadzonych analiz, ich osadzenie w kontekście teoretycznym współtworzonym przez przedstawicieli pedagogiki a także analizy empiryczne i wnioski przedstawione w końcowej części pracy, pozwalają na stwierdzenie, iż mamy do czynienia z rozprawą doktorską realizowaną w obszarze pedagogiki jako dyscypliny naukowej, zaś analizy tekstu rozprawy dokumentują kompetencje teoretyczno-metodologiczne Doktoranta, co w moim przekonaniu, pozwala na **pozytywną ocenę przedstawionej rozprawy**.

Recenzowana rozprawa doktorska jest studium teoretyczno-empirycznym, jest ona cenna poprzez swoją aktualność, bowiem porusza problemy, które stale jeszcze czekają na dowartościowanie. Szczególnie teraz, gdy istotne jest aby Polakom żyjącym na obczyźnie oraz tym w kraju, przywrócić właściwe relacje wobec „obcych”. Wiąże się to z pomocą tym, którzy znaleźli się z własnego wyboru lub pod przymusem wśród obcych, żyją w diasporach i są w mniejszości zdominowani przez większość. Idzie tutaj zwłaszcza o Polaków, którzy nie ze swojej winy znaleźli się poza granicami swego kraju, czy tych migrujących z Polski za pracą, decydujących się na związki rodzinne na obczyźnie. Równie istotna jest pomoc nam samym (czyli Polakom w kraju) w ustanowieniu właściwych relacji w stosunku do „obcych”, żyjących obok nas, trafiających do naszego kraju w rezultacie swoich decyzji życiowych, wiążących ich z przedstawicielami społeczności polskiej czy trafiających do nas w wyniku poszukiwania zatrudnienia (a jest ich coraz więcej) czy w ostatnich miesiącach ratujących się ucieczką przed wojną. Ważne przy tym jest wyeliminowanie w sobie uczucia niechęci do obcych, zredukowania dystansu do świata cudzego, często stereotypowo definiowanego. To jest zadanie edukacji międzykulturowej.

Tego typu myślenie towarzyszy osobom zajmującym się zdobywaniem doświadczeń życiowych, zawodowych czy naukowych w przestrzeni edukacyjnej. To otwarcie na wielokulturowość jest szczególnie cenne dla nas w Polsce, kraju w miarę jednorodnym narodowościowo (nie wliczając terenów pogranicza wschodniego i południowego), raczej wolnym od problemów typowych dla społeczności wielonarodowościowej. Stąd wejście Autora pracy w problematykę edukacji międzykulturowej jest nie do przecenienia, bowiem wiedza przez Niego zdobyta może być wykorzystana w działaniach wspierających naszych Rodaków w adaptacji w warunkach kraju, w którym mieszkają (jako autochtoni czy przybysze), także w przygotowaniu nas – w Polsce – do obecności różnicy związanej z wielokulturowością u naszym kraju. Dzisiaj nie wystarczy już tylko tolerancja, potrzebna jest akceptacja „Innego” obecnego w przestrzeni społecznej. A w takiej sytuacji wielka jest rola kształtowania takich postaw dla procesu wychowania w rodzinach i prowadzenia edukacji zarówno formalnej jak i nieformalnej czy pozaformalnej.

Strukturę recenzowanej pracy zdominowała więc problematyka edukacji międzykulturowej oraz kształtowania postaw młodzieży. Układ jest adekwatny do założonej koncepcji badawczej a jej konstrukcja jest zgodna z etapami postępowania badawczego

stosowanego w pedagogice empirycznej. Praca ta ma charakter analityczno-syntetyczny, ma konstrukcję poprawną, posiada bowiem wszystkie elementy - od teoretycznej wykładni przez metodologiczny wywód, do zaprezentowania wyników własnych poszukiwań badawczych zwieńczonych podsumowaniem zawierającym autorskie propozycje możliwe do aplikacji w praktyce pedagogicznej. Niczego zatem w dysertacji nie brakuje, jest to pewna zamknięta całość. Dysertacja składa się z sześciu rozdziałów (z czego ostatni stanowi dyskusję wyników badań własnych), spiętych wstępem i wnioskami do praktyki pedagogicznej, dołączone do tego są aneks, bibliografia z wykazem źródeł prawnych oraz spisy tabel, wykresów i rysunków.

Czytelnie zostały podane przez Autora motywy wyboru tej właśnie problematyki badawczej wraz z uzasadnieniem konieczności przyjrzenia się procesowi kształtowania postaw w kontekście różnicowania się społeczeństw w dobie nasilających się w świecie ruchów migracyjnych. Układ treści przybliżył zamysł badania, osadzonego w strategii badań mieszanych (ilościowych i jakościowych). Zamysł ten jest interesujący, z uwagi na stwarzane w toku jego realizacji pola do inspirujących refleksji, odnoszących się tak do teorii jak i praktyki edukacji międzykulturowej. Autor wskazuje na problem do rozwiązania, nakreślając przestrzeń, w którą wpisuje się projekt badawczy, ze swymi diagnozami potwierdzającymi to, co już obecne w dyskursie pedagogicznym, bądź stawiającymi nowe pytania, co do uwarunkowań kształtowania postaw i poszukiwania odniesień do treści zakorzenionych w świecie wielokulturowym i wpisanych w realizowane programy szkolnej edukacji.

Trzy pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny, w sposób logiczny i porządkujący przedstawione zostały: „*Postawy i ich społeczne konteksty*”, „*Na pograniczu kultur i narodowości*” oraz „*Wielokulturowość i międzykulturowość w edukacji*”. Autor skupia się w tych fragmentach na zdefiniowaniu terminów kluczowych i wyjaśnieniu rozumienia takich pojęć jak postawy, odmienność kulturowa, wielokulturowość, edukacja międzykulturowa, mniejszości narodowe, podstawa programowa, pogranicze kultur. Ta część została zaprezentowana w sposób komunikatywny, kompetentnie, głównie w oparciu o polską literaturę przedmiotu (196 pozycji zwartych, artykułów adresów netograficznych oraz aktów normatywnych). Odnotować należy, że Doktorant swobodnie porusza się w obrębie prezentowanych stanowisk. Podczas lektury tego fragmentu rozprawy, dla czytającego jasne były intencje Autora i cel tej analizy.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym „*Postawy i ich społeczne konteksty*” Autor na podstawie wybranych źródeł i literatury przedmiotu, prezentuje pojęcie *postawa* pokazując ten termin w interdyscyplinarnym ujęciu (cechy, funkcje, źródła czy uwarunkowania kształtowania lub zmiany postaw). Na tej podbudowie teoretycznej uwypukla w ostatnim podrozdziale

problematykę kształtowania postaw Polaków wobec osób odmiennych kulturowo. Logicznym jest zatem przedstawienie w drugim rozdziale rozprawy (opatrzonym tytułem: „*Na pograniczu kultur i narodowości*”), źródeł i następstw zróżnicowania społeczeństw, wzajemnego przenikania się odmienności (patrzac szerzej na historię Polski, następnie koncentrując uwagę czytelnika na zróżnicowaniu etnicznym i narodowym w jednym - bliskim sobie województwie świętokrzyskim, na końcu charakteryzując współczesne zjawiska migracyjne). Doktorant poszukiwał teoretycznej wykładni stworzenia koncepcji, które posłużyć mogły do opracowania strategii działania edukacyjnego wspierającego kształtowanie postaw młodzieży uwzględniającego ochronę prawną w świetle międzynarodowych i polskich regulacji prawnych.

Stąd zasadnym jest wprowadzenie do pracy w rozdziale trzecim zagadnień wielokulturowości i międzykulturowości obecnych w działaniach edukacyjnych. Autor często w pracy powołuje się na Jerzego Nikitorowicza - klasyka badań pogranicza, który stwierdził, że skoro wielokulturowość jest faktem, to edukacja międzykulturowa staje się zadaniem. Jeśli tak, to istotne jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie jak przygotowywać jednostki do życia w społecznościach niejednorodnych narodowościowo, jak wychowywać i edukować jednostki dając im szanse na wykorzystanie własnego potencjału kulturowego, by w sytuacji łączenia w sobie pierwiastków różnych kultur, móc czerpać z każdej z nich, jak przygotować młodych na obecność w przestrzeni społecznej różnicy kulturowej, jak kształtować postawy wobec różnorodności. Temu poświęcony jest rozdział trzeci dysertacji pokazujący wielokulturowość jako źródło wyzwań i zadań edukacji oraz edukację międzykulturową jako odpowiedź na zjawisko wielokulturowości. Autor prezentuje ją w świetle międzynarodowych i polskich unormowań prawnych oraz w treściach podstawy programowej szkoły ponadpodstawowej.

Doceniam słusność przyjęcia tych propozycji teoretycznych do wykorzystania w badaniach empirycznych, jako narzędzia strukturalizacji edukacyjnych uwarunkowań kształtowania postaw młodzieży poprzez treści edukacji międzykulturowej obecnych w podstawie programowej polskiej szkoły. To ciekawy i potrzebny element, nie można bowiem wypreparować efektów kształtowania postaw z warunków w jakich przebiega wychowanie i edukacja, z kontekstu społecznego wpisanego w historię i dzień dzisiejszy miejsca, w którym proces się dokonuje. W zasięgu naukowych eksploracji Autora stały się zatem treści programu edukacji międzykulturowej. Powstał obraz uwarunkowań procesu kształtowania postaw w warunkach mieszania się społeczeństw wraz z typowymi problemami, które temu towarzyszą, dylematami i napięciami powiązanymi ze zjawiskami migracyjnymi.

Podsumowując powyższe, pozytywnie oceniam część teoretyczną pracy, w której Autor wykazał się erudycją omawiając główne (i co tutaj podkreślę) zasadnie dobrane do problemu badawczego teorie, wiążąc jasno i zwięźle różne koncepty teoretyczne, potrafiąc przy tym wyrazić ich wzajemne relacje. Uważam tą część pracy za wartościową, dającą podstawy dla konstrukcji własnego planu badawczego przedstawionego w rozdziale czwartym dysertacji opatrzonym tytułem „*Założenia metodologiczne badań własnych*”. Jest tutaj prezentacja przedmiotu, celu i problematyki badań, problemy badawcze, zmienne i wskaźniki, metody, techniki i narzędzia badawcze, techniki zbierania danych, opis terenu badań i charakterystyka grupy badawczej oraz organizacja i przebieg badań.

Dobrze określony został przedmiot oraz cel badań. Przedmiotem badań empirycznych Autor uczynił postawy interpersonalne młodzieży szkół ponadpodstawowych wobec edukacji międzykulturowej. Przy formułowaniu celów znika wskazany w przedmiocie badania rodzaj postawy (interpersonalna) pozostaje wskazanie celu poznawczo-opisowego jako diagnozowanie postaw młodzieży wobec edukacji z uwzględnieniem trzech podstawowych komponentów. Jednym z celów wskazanych przez Autora jest zamiar opracowania teoretycznych propozycji działań dla edukacji międzykulturowej do pracy z młodymi ludźmi w zakresie kształtowania ich postaw a w konsekwencji możliwość wykorzystania danych z przeprowadzonych badań dla sformułowania dyrektyw pedagogicznych pod adresem praktyki edukacyjnej.

Postawienie jednego głównego problemu badawczego uszczegółowione pięcioma kolejnymi pytaniami diagnostycznymi zakreśla obszar, na którym Doktorant skupia swoją uwagę a są to pytania diagnostyczne charakteryzujące komponenty postaw (poznawczy, emocjonalny i behawioralny), stąd za radą Krzysztofa Rubachy Autor rezygnuje z hipotez jak sam stwierdza „*by nie ograniczały one poznawczego pola badań*” (s.120). Dobrze zostały dobrane zmienne: niezależne - czynniki determinujące postawy badanych wobec edukacji międzykulturowej (osobowościowe, środowiskowe oraz treści przedmiotowe edukacji międzykulturowej) oraz zależne – postawy badanych wobec edukacji międzykulturowej określające komponenty poznawczy, emocjonalny i behawioralny (wiedza, poziom tolerancji, ocena przedstawicieli innych kultur, mniejszości narodowych i etnicznych, cechy relacji) oraz funkcjonowanie interpersonalne w odczuciu badanych.

Mam pewną uwagę do tego rozdziału, mianowicie brakuje mi uzasadnienia dlaczego Autor powołuje się na tak wielu metodologów (Pilch, Łobocki, Zaczyński, Nowak, Brzeziński, Rubacha, Gnitecki, Cackowski, Pieter, Sztumski, Okoń). Metodolodzy różnie interpretują pojęcia, różnie je klasyfikują, jedni uznają tylko technikę inni wymieniają zarówno metody jak

i techniki, to co jedni nazywają metodą inni opisują jako technika. Tak prowadzona przez Autora praca narracja sprawia wrażenie przypadkowości i bardzo szkolnego potraktowania zagadnienia. Nie jest dla mnie jasny cel tego zabiegu powoływania się na różnych metodologów, komplikowania dosyć prostej materii. Autor wprowadza tym sposobem chaos pojęciowy.

Dla przykładu podam brak precyzji przy wskazywaniu wybranej strategii badawczej. Dla potrzeb organizowania przebiegu badań Autor przyjął dwie metody: analizy dokumentów oraz metodę sondażu diagnostycznego (wers ósmy na stronie 123 dysertacji). Na tej samej stronie w przedostatnim akapicie czytamy: *„Na potrzeby niniejszej dysertacji zostało przeprowadzone ilościowe i jakościowe badanie, obejmujące analizę dokumentów pisanych, tworzonych intencjonalnie oraz technikę ankiety ze skategoryzowanymi odpowiedziami” (...)* Do realizacji wybranej techniki badawczej zostały wykorzystane następujące narzędzia badawcze: 1. Analiza dokumentów – postawy (chyba podstawy?) programowej dla szkół ponadpodstawowych czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum. 2. Kwestionariusz ankiety dla młodzieży szkół ponadpodstawowych klas drugich (własnego autorstwa). Autorskie pytania dotyczące opinii uczniów metod, form i treści, roli i znaczenia edukacji międzykulturowej oraz emocji odczuwanych wobec osób pochodzących z innych kultur 3. Kwestionariusz Nastawień Intrapersonalnych, Interpersonalnych i Nastawień wobec Świata (KNIIŚ) w opracowaniu Ewy Wysockiej. Kwestionariusz KNIIŚ w tej wersji służy do badania relacji ze światem, innymi ludźmi i z samym sobą i jest przeznaczony jest do badania młodzieży na poziomie szkoły średniej”.

W takim opisie dostrzega się pewną niejasność - analiza dokumentów raz została określona przez Autora jako metoda a raz jako narzędzie badawcze. To jest właśnie konsekwencja pewnej nonszalancji powoływania się na różne źródła metodologiczne, bez wskazania na merytoryczne uzasadnienie, wtedy wywód staje się niespójny i nieczytelny.

Ta uwaga poczyniona przeze mnie nie dyskwalifikuje jednak wysiłku metodologicznego Autora, uważam, że zasadnie wybrał strategię mieszaną pozyskania materiału badawczego (ilościowo-jakościowa) oraz statystyczną metodę analizy zebranego materiału empirycznego (przy użyciu pakietu IBM SPSS Statistics wykonano analizę częstości, analizę podstawowych statystyk opisowych, porównania wielokrotne, serię testów t-Studenta dla prób niezależnych, serię jednoczynnikowych analiz wariancji w schematach międzygrupowych oraz analizę korelacji ze współczynnikiem r Pearsona), przy równoczesnej jakościowej ilustracji interpretowanych zagadnień. Oceniam ten zabieg analityczny jako mocny punkt dysertacji.

Badania zostały przeprowadzone w dziewięciu szkołach szczebla ponadpodstawowego z terenu miasta Kielce i powiatu kieleckiego województwa świętokrzyskiego (łącznie 630 uczniów klas drugich). W rozdziale piątym („*Postawy interpersonalne młodzieży wobec edukacji międzykulturowej – analiza wyników badań własnych*”), zamieszczone zostały wyniki własnych eksploracji. Autor dokonał analizy materiału badawczego zgodnie ze wskazanym problemem badawczym dotyczącym opisanego trzech komponentów postaw młodzieży wobec edukacji międzykulturowej weryfikując ich związki z płcią, lokalizacją szkół czy wymiarami nastawień intrapersonalnych, interpersonalnych i nastawień wobec świata.

Doceniam dobór właściwej strategii badawczej do zamysłu naukowego, zaś za walor pracy uznaję stworzenie przez Autora własnych ram analitycznych opartych o przyjęte trzy komponenty postaw zestawiając je z wymiarami nastawień interpersonalnych, intrapersonalnych oraz nastawień wobec świata, by móc odpowiedzieć na pytanie co warunkuje funkcjonowanie interpersonalnego badanych w wymiarach tego obszaru takich, jak: wsparcie, zagrożenie, prospołeczność czy agresywność. Powiązanie tego z treściami edukacji międzykulturowej proponowanymi uczniom w szkołach ponadpodstawowych pozwala na uchwycenie ważnych efektów kształtowania postaw w ramach procesu edukacyjnego. Wartościowym elementem dysertacji są wnioski praktyczne i postulowane przez Autora działania wychowawcze zamykające pracę.

Podsumowując: dana mi do recenzji praca doktorska stanowi ciekawe studium teoretyczno-empiryczne. Część teoretyczna dysertacji została napisana kompetentnie a trafnie przywołane pojęcia zostały przez Autora dobrze zoperacjonalizowane. Kolejne części nasycone są treściami adekwatnie dobranymi do celów jakie sobie postawił a to było konieczne przed przystąpieniem do konstruowania własnego projektu badawczego. Ten został zaprojektowany i wykonany dobrze. W rozdziałach prezentujących materiał empiryczny badacz wykazał kompetencje w zakresie analizy danych ilościowych i jakościowych uzyskanych w toku działań eksploracyjnych. Autor klarownie prezentuje i interpretuje materiał badawczy, posługując się zarówno literaturą przedmiotu jak i pozyskanym w badaniach materiałem. Prezentacja materiału została wykonana czytelnie, mamy sprawnie połączone wątki oparte na analizie materiału ilościowego i obecne w narracjach respondentów zawartych w ankiecie w danych jakościowych. Może jedynie przy interpretacji konkretnych wyników czuje się pewien niedosyt odwołań do badań innych autorów (a takie eksploracje są prowadzone na różnych pograniczach

zarówno w naszym kraju jak i państwach sąsiednich o czym wie Autor pracy powołując się na badaczy przestrzeni pogranicza i edukacji międzykulturowej). Przy analizie na podkreślenie zasługuje fakt dobrego rozłożenia akcentów łączących wiele wątków, które doprowadzają czytelnika do konkluzji dotyczącej określenia postaw młodych osób, oceniających realizację treści edukacji międzykulturowej w ramach podstawy programowej realizowanej w szkoły średniej.

Uważam, że niezwykle wartościowym dla recepcji całości dysertacji jest dyskusja wyników dokonana w rozdziale szóstym przez Autora, który rozpoczyna go od przedstawienia novum pracy zamyka postulatami dla pedagogiki. Autor pokazał w tej części na obszar badawczy wartościowy do zagospodarowania - przestrzeń w centrum Polski, które w porównaniu z pogranicznymi rejonami nie jest dość nasycone badaniami w zakresie edukacji międzykulturowej (znane Autorowi są badania prowadzone na pograniczach przez zespoły profesorów: J. Nikitorowicza na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim, T. Lewowickiego eksplorującego pogranicze polsko-czeskie czy Z. Jasińskiego działającego na polsko-słowackim i polsko-niemieckim). Traktuję jako niewątpliwą wartość wskazanie na potrzebę tego rodzaju narracji dla współczesnego myślenia o edukacji międzykulturowej.

Dodam na zakończenie mojego wywodu, że w każdym fragmencie pracy widać szacunek dla czytającego, a świadczy o tym dobra narracja, lekkość używania słowa, staranność edytorska. Podkreślam, że warstwę językową dysertacji cechuje bardzo dobry stopień komunikatywności.

Konkluzja. Uwzględniając wszystkie aspekty opiniowanej pracy stwierdzam, że przedstawiona mi do recenzji dysertacja mgr Pawła Garbuzika **w pełni odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim** przez *Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym* z dnia 14 maja 2003 roku wraz z uzupełnieniami zawartymi w *Prawie o Szkolnictwie Wyższym* z dnia 27 lipca 2005 roku i **wnoszę o dopuszczenie Autora do końcowych etapów przewodu doktorskiego.**

Rabka-Zdrój, 10. maja 2022 roku